

TARIK BUĞRA'NIN KÜÇÜK AĞA ROMANINDA YER ALAN AT...**By: Ahu Güneri**As of: Jan 15, 2023 2:00:11 PM
3,646 words - 49 matches - 23 sources

Similarity Index

18%

Mode: Similarity Report ▼

paper text:**TARIK BUĞRA'NIN KÜÇÜK AĞA ROMANINDA YER ALAN ATASÖZÜ VE DEYİMLER ÜZERİNE BİR
DEĞERLENDİRME *Ahu GÜNERİ**

4

Doktora

Öğrencisi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, TÜRKİYE, e-mail : guneriahu@hotmail. com ORCID ID:
<https://orcid.org/0000>

3

-0002-8767-2701 ** Necmi AKYALÇIN

Dr. Öğr. Üyesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, TÜRKİYE, e-mail: nakyalcin@gmail.com ORCID ID:
<https://orcid.org/0000-0001-7461-7773>

3

ÖZET Anlatıma etkileycilik, akıcılık, derinlik ve anlam zenginliği katan atasözü ve deyimler, geçmişten gelen birikimlerle harmanlanan, atalarımızın pratikliğini, zekâsını, kavrama gücünü yansıtan, kültürü nesilden nesile aktaran söz varlıklarıdır. Sanatçıların atasözü ve deyimlere eserlerinde yer vermeleri hem kültürü yansıtmaları açısından hem de atasözü ve deyimlerin anlatıma sağladığı katkılar açısından önemlidir. Bu çalışmanın amacı Tarık Buğra'nın Küçük Ağa romanındaki atasözü ve deyimleri tarama yöntemiyle belirleyerek, sayısal veriler ışığında bu öğelerin romana kattıkları anlamsal değerleri ortaya koymaktır. 1963 yılında yayımlanan Küçük Ağa romanı, ulusal kurtuluş mücadelesi içinde Akşehir'de geçen olayları ele alan ve savaşın insanlar üzerindeki etkilerini güçlü betimlemelerde ortaya koyan bir romandır. Tarık Buğra, Küçük Ağa romanında çocukluğunun geçtiği Akşehir'i kurtuluş mücadelesi içinde kurgulamış, duygusal ve fiziksel olarak yıpranmış olan Akşehir halkını farklı söz varlığı öğeleriyle okuyucularına yansıtmıştır. İkilemeler, kalıp sözler, argoların yanında öğüt veren ya da geçmişte yaşadıkları olaylardan dersler çıkaran, deneyimlerini aktaran kişilerin sözlerini atasözleriyle; kişi ve durumların betimlemelerini ise deyimlerle destekleyen Tarık Buğra, böylelikle vermek istediği duygu ve anlamı daha anlaşılır, akılda kalıcı ve akıcı kılmıştır. Yazarın kurgu çerçevesinde Türk dili söz varlığının en önemli unsurlarından atasözü ve deyimleri çokça kullandığı görülmektedir. Romanda tekrarları ile birlikte 14 atasözü, 224 deyim tespit edilmiştir. Kullanılan her bir atasözü ve deyim anlatıma incelik, etkileycilik, akıcılık, derinlik gibi yönlerden katkı sağladığı görülmektedir. Bu sonuç, anlatımı güçlendirmekte atasözü ve deyimlerin önemini bir kez daha öne çıkarmaktadır. Anahtar Sözcükler: Tarık Buğra, Küçük Ağa, söz varlığı, atasözü, deyim. AN EVALUATION ON THE PROVERBS AND IDIOMS IN TARIK BUĞRA'S NOVEL KÜÇÜK AĞA ABSTRACT Proverbs and idioms, which add impressiveness, fluency, depth and richness of meaning to the narrative, are the vocabulary that are blended with the accumulations from the past, deeply affect the practicality and intelligence of our ancestors and transfer them from their culture

to the next generation. It is important for the artists to

12

include

proverbs and idioms in their products, both in terms of reflecting the culture and in terms of

9

their contributions to the expression of proverbs and idioms. This purpose

of this study is to reveal the semantic values that these elements add to the

13

novel in the light of the numerical data by determining, through scanning method, the proverbs and idioms in

Tarık Buğra's novel Küçük Ağa. The novel Küçük Ağa

17

, published in 1963, is a novel that

deals with the events which took place in Akşehir during the

15

national liberation struggle and presents strong descriptions of the people over the war. Tarık Buğra's life in the novel Küçük Ağa fictionalized Akşehir within the struggle for liberation, and Akşehir people, who were emotionally and physically worn out, reflected their different vocabulary to their readers. With proverbs, the words of people who give advice or learn lessons from their past experiences and convey their experiences along with reduplications, stereotypes, slang; Tarık Buğra, who supports the descriptions of people and situations with idioms, thus made the emotion and meaning he wanted to convey more understandable, catchy and fluent. It is seen that the author uses proverbs and idioms,

which are the most important elements of the Turkish language vocabulary, in the framework of

6

fiction. In the novel, 14 proverbs and 224 idioms have been identified with their repetitions. It is seen that each proverb and idiom used contributes to the expression in terms of delicacy, expressiveness, fluency and depth.

This result once again highlights the importance of

16

proverbs and idioms in strengthening the expression. Keywords: Tarık Buğra, Küçük Ağa, vocabulary, proverb, idiom. 1. GİRİŞ İnsanların aynı coğrafyayı ve doğal olarak da kültürü paylaşmaları, girdikleri iletişim sürecinde kalıplaşarak içselleştirdikleri kimi söz öbeklerini ortaya çıkarmıştır. Bu söz öbekleri; bir durumu ya da olayı anlatmayı, öğüt vermeyi ve karşıdaki kişi ya da kişilere iletilmek istenen duyguları daha etkili hale getirmeyi sağlamaktadır. Kökleri çok eskilere dayanan, geniş bir coğrafyada konuşulan Türkçemizin söz varlığı içinde deyim ve atasözleri çok önemli bir yer tutmaktadır. Dilimizin ilk yazılı belgeleri Orhon Yazıtları'nda karşımıza çıkan adak kamşat- (ayağı dolaşmak, şaşırıp yanlış hareket etmek),

başlığı yüküntür-, tizliğı sökür- (başlıya baş eğdirmek, dizliye diz çöktürmek) (Tekin, 1998, s. 19

2

) gibi deyimlerin yanında; «Aç doyacağını düşünmez, tok acıkacağını düşünmez» gibi bir atasözü üzerinde kurulduğunu düşünülen «Türük bodun tokurkak sen; açsık tosık ömez sen, bir todsar açsık ömez sen» (

Ey Türk halkı, sen tok gözlüsün; acıkacağını doyacağını düşünmezsin; bir doyarsan acıkacağını düşünmezsin

10

.) cümlesi de Orhon Yazıtları'nda yer almaktadır. (Tekin, 1998, s. 20) Orhon Yazıtları'nda yer alan bu atasözü benzeri yapılar ve deyimler bize Türkçemizin çok daha öncelerinde var olduğunu bir kanıttır. Çünkü deyim ve atasözleri, anlamı soyut boyuta taşımaktadır ve bir sözcüğün somut anlamından soyut anlama, mecaz anlama geçme aşaması çok uzun zaman gerektiren bir durumdur. Atasözlerinin sözlüklerde yer almasını,

dilimizin ilk sözlüğü sayılan Kaşgarlı Mahmut'un Dîvânü Lugatî't-Türk

2

adlı eserinde görmektedir. Sagıp Atlı, makalesinde Dîvânü Lugatî't-türk ile ilgili yapılan çalışmalarda tespit edilen atasözleri sayılarını tabloştırmıştır (

Atlı, 2019, s. 2247) : Tablo 1. DÎVÂNU LUGÂTİ'T-TÜRK'TEKİ ATASÖZLERİ ÜZERİNE YAPILAN BİR ÇALIŞMA: ABDÜLAHAD NÜRÎ VE

8

“ATALAR SÖZÜ” adlı çalışmada yer alan

Dîvânü Lügâtî't- Türk'teki atasözlerinin

21

sayısı üzerine bilgilendirme tablosu. 11. yüzyılda oluşturulan bu eser üzerinde yapılan çeşitli araştırmalar göz önüne alındığında atasözlerinin sayısının 250 ile 320 arasında olduğu görülmektedir. Bu da dilimizin atasözleri açısından çok zengin olduğunu bir göstergesidir. Köklü ve zengin olan Türkçenin söz varlığı içerisinde, atasözlerinin ve deyimlerle ilgili yapılan kimi çalışmalarda atasözleri ile ilgili yapılan tanımlar şöyledir: “Uzun deneme ve gözlemlere dayanılarak söylenmiş ve halka mal olmuş, öğüt verici nitelikte söz, deme, mesel, sav, darbimesel.” (TDK, 2019, s. 180) “Atalarımızın, uzun denemelere dayanan yargılarını genel kural,

bilgece düşünce ya da öğüt olarak düsturlaştıran ve kalıplaşmış biçimleri bulunan kamuca benimsenmiş özsözler.” (Aksoy, 1991, s. 37) “Bir dilin sözvarlığı içinde yer alan atasözleri bir toplumun bilgeliğini, deneyimlerini, dünya görüşünü ve anlatım gücünü yansıtan, yüzyıllarca yaşayabilen sözlerdir.” (

Aksan , 2015, s. 41) “Anonim karakter taşıyan, atalardan kaldığı kabul edilen ve toplumun yüzyıllar boyunca geçirdiği denemelerden, ortak düşünce, tutum ve davranışlarıyla dünya görüşünden oluşan, genel kural niteliğindeki kısa, özlü, kalıplaşmış söz.” (**Korkmaz, 1992, s. 15**

22

) “Atasözleri bir ulusun geçmişinden gelen, geçmişte yaşanan olaylarla deneyimleşmiş birikimlerin özlü ve kalıp sözlere dönüşmüş biçimleridir. Atalar, yeni kuşaklara biz bu olayda işte böylesi bir sonuç aldık, siz de aynı sonuca ulaşırsınız, bu iyidir; bu kötüdür veya böyle davranırsan şöyle sonuç alırsın, bu işin sonu sana kötülük, böyle davranmak ise iyilik getirir demektedirler. Atasözleri, içinde bulunulan duruma, geleceğe ve oluşturulacak duruşa yön verebilme gücünde, içerisine yaşamsal deneyimlerin iletileri sindirilmiş, anonimleşmiş hazır sözlerdir.” (Akyalçın, Türkçemizin İncileri Atasözlerimiz Tanıklı Sözlük, 2012a, s. 17) Deneyimleşmiş birikimlerin aktarıldığı atasözlerinin yanında deyimler de

Türk dilinin söz varlığı içerisinde çokça **bulunan ve** dilimize **anlamsal** zenginlik kazandıran **söz** **öbekleridir**

3

. Deyimlerle ilgili kimi tanımlar da şöyledir: “Genellikle gerçek anlamından az çok ayrı, kendine özgü bir anlam taşıyan kalıplaşmış söz öbeği, tabir.” (

TDK, 2019, s. 651

23

) “Genellikle gerçek anlamının dışında kullanılan, anlatımı daha güzel ve etkileyici yapan, toplum tarafından ortak olarak benimsenen kalıplaşmış sözlere deyim denir.” (

Hengirmen, 2007, s. 7

2

) “Anlatıma akıcılık, çekicilik katan çoğunun gerçek anlamından ayrı bir anlamı bulunan genellikle de birden çok sözcüklü dil ögesi, kalıplaşmış sözcük topluluğu.” (Püsküllüoğlu, 2006, s.

7) “En az iki söz varlığından oluşan ve gerçek anlamları dışında mecazi anlam ile pekiştirilmiş bulunan kalıplaşmış söz öbeği ya da deyiş.” (**Parlatır, 2008, s. 1**) “Deyimler, düşünce, kavram, nesne ve kişilerin durumlarını, özelliklerini yansıtmak için kullanılan ve gerçek anlamının dışına çıkmış özel anlam/anlatım boyutuyla kalıplaşmış söz öbekleridir.” (**Akyalçın** , 2012b, s. **10**

19

) Bu çalışmada,

yazarın Türkçenin söz havuzu içerisinde önemli bir yere sahip olan

2

atasözü ve deyimleri, Küçük Ağa romanında

ne ölçüde yansıttığı, dolayısıyla Türkçeye bu bakımdan ne denli hâkim olduğu irdelenerek ortaya

2

konulması amaçlanmıştır. 1963 yılında yayımlanan Küçük Ağa romanı, ulusal kurtuluş mücadelesi içinde Akşehir’de geçen olayları ele alan ve savaşın insanlar üzerindeki etkilerini güçlü betimlemelerde ortaya koyan bir romandır. 1918 yılında Akşehir’de doğan Tarık Buğra, Küçük Ağa romanında çocukluğunun geçtiği Akşehir’i kurtuluş mücadelesi içinde kurgulamış, duygusal ve fiziksel olarak yıpranmış olan Akşehir halkını farklı söz varlığı öğeleriyle okuyucularına yansıtmıştır. Öğüt veren ya da geçmişte yaşadıkları olaylardan dersler çıkaran, deneyimlerini aktaran kişilerin sözlerini atasözleriyle; kişi ve durumların betimlemelerini ise deyimlerle destekleyen Tarık Buğra, böylelikle vermek istediği duyguyu ve anlamı daha anlaşılır, akılda kalıcı ve akıcı kılmıştır. 2. İNCELEME Söz varlığı çalışmalarında atasözü, deyim, ikileme, kalıp sözler, argo, özlü söz vb. söz öbeklerinin edebi eserlerde incelenmesinin sanatçının beslendiği dili ne kadar tanıdığı ve eserlerini verdiği dile ne kadar hâkim olduğu konusunda önem arz ettiği düşünülmektedir. Anlatıma etkileyicilik, akıcılık, derinlik ve anlam zenginliği katan atasözü ve deyimler, geçmişten gelen birikimlerle harmanlanan, atalarımızın pratikliğini, zekâsını, kavrama gücünü yansıtan, kültürü nesilden nesile aktaran söz varlıklarıdır. Sanatçıların atasözü ve deyimlere eserlerinde yer vermeleri hem kültürü yansıtmaları açısından hem de atasözü ve deyimlerin anlatıma sağladığı katkılar açısından da önemlidir. Bu çalışmanın amacı Tarık Buğra’nın Küçük Ağa romanındaki atasözü ve deyimleri tarama yöntemiyle belirleyerek, sayısal veriler ışığında bu öğelerin romana kattıkları anlamsal değerleri ortaya koymaktır. İkilemeler, kalıp sözler, argoların yanında öğüt veren ya da geçmişte yaşadıkları olaylardan dersler çıkaran, deneyimlerini aktaran kişilerin sözlerini atasözleriyle; kişi ve durumların betimlemelerini ise deyimlerle destekleyen Tarık Buğra böylelikle vermek istediği duygu ve anlamı daha anlaşılır, akılda kalıcı ve akıcı kılmıştır. İncelenen eser, Küçük Ağa romanının 1963 yılında yayımlanan ilk basımıdır. Romanda tekrarları ile birlikte 14 atasözü, 224 deyim tespit edilmiştir. KÜÇÜK AĞA ROMANINDA YER ALAN ATASÖZLERİ Romanda 11 farklı olmak üzere toplam 14 atasözü tespit edilmiştir. Tespit edilen atasözleri ve atasözlerin kullanım sıklıkları aşağıdaki gibidir: 1. Denize düşen yılana sarılır 1 2. Gün ola harman ola 3 3. Sabah ola, hayır ola 1 4. Su testisi su yolunda kırılır 1 5. Şeytan azapta gerek 1 6. Yaş yetmiş, iş bitmiş 1 7. Yerin kulağı var 2 8. Ayı derisinden post, Moskof’tan dost olmaz. 1 9.

Tilkinin dönüp dolaşıp geleceği yer kürkçü dükkanıdır 1

7

10. Allahümme ferden, kendini sakın topalla körden 1 11. Küfür dağı çatlatırmış. 1 Her ne kadar atasözlerinin sözcükleri değiştirilemiyor olsa da yazarın kaleminde çeşitlendiğini, değiştiğini görebiliyoruz. Musa Yaşar Sağlam, atasözlerinde meydana gelen değişimleri «biçimsel değişiklikler» olarak beş başlık altında toplamıştır. Bunlar yerine geçirme (bir ögenin yerine başka bir ögenin geçirilmesi), ekleme (özgün biçime ses, sözcük veya sözcük grubu eklenmesi), eksiltme (özgün biçimden sözcük veya sözcük grubu çıkarılması), yer değiştirim (öğelerin tümce içinde sırasının değiştirilmesi) ve bağlam içine yerleştirme (atasözünün özgün biçimi korunarak belli bir bağlam içine yerleştirilmesi)’dir. (Sağlam, 2004, s. 62-64): Romanda yer alan iki atasözünde yerine geçirme yönteminin kullanıldığı görülmektedir. Özgün biçimi “Domuzdan post gavurdan dost olmaz” atasözü Küçük Ağa’da şöyle geçmektedir: -

Bendeniz nükteye tevessül etmeyecek, imâyı kâfi göremeyeceğim. **Müsaade buyurursanız cür'etimin**

1

esbabını arz etmek isteri: "Ayı derisinden post, Moskof'tan dost olmaz"

deriz. Hele Bolşevik Moskof'tan?.. Neuzibillâh!.. Bunu hepimiz biliyoruz. Bizde bir söz daha vardır

1

. "Denize düşen yılana sarılır" (s. 241). Eserde yer alan bir atasözü günümüz atasözü sözlüklerinde yer almamaktadır. Atasözü, Velet İzbudak'ın "Atalar Sözü" sözlüğünde (İzbudak, 1936, s. 62) 634. madde başındaki "Tanrı nişanladığından kork" maddesinde geçmektedir. "Herhangi bir arızası noksan olanından korkmak, çekinmek gerektir." olarak açıklanan maddedin ikinci örneği "Allahümme ferden, korkmalı kelden körden" biçimindedir. Romanda "Topal İsmail" lakaplı birine duyduğu hoşnutsuzluğu dile getirmek isteyen Salih, özgün biçimi "kelden" olan atasözünü "topaldan" olarak yorumlayarak söylemiştir: Topal İsmail'den Küçük Ağa hoşlanmıştı: -Sağ ol, dedi. Fakat Salih başka türlü düşünüyordu. Alacakaranlığa dönen havada demiryolunu geçerken Küçükağaya

duyurmak istemezmiş gibi, ama düpedüz duyurmak kastıyla mırıldandı

1

: "—Allahümme ferden, kendini sakın topalla körden... demişler. Niye demişler acep?.." (s. 320) Romanda yer alan bir atasözünde de eksiltme yöntemi kullanılmıştır. Özgün biçimi "Tilkinin dönüp dolaşıp geleceği yer kürkü dükkanıdır" olan atasözü, romanda şöyle yer almaktadır: - Gidiyormuşsun

ha? Salih keyfliydi: - **Öyle oldu. - Nereye? - Kısmet ne gösterirse.... - Benden de** saklıyor **ha? Alacağın** **ossun. Nassossa bi elime düşen sen, tilkinin dönüp dolaşp**

1

... Salih onun sözünü kesti: -Ülen önce bi hellâllaşır da ondan sonra içini boşaltır insan. Bi de çavuş olacan... (s. 307) Günümüz atasözleri sözlüklerinde yer almayan "Kötü şeyler küçük de olsa, büyük zararlara yol açabilirler." anlamına gelen "Küfür dağı çatlatırmış." söz öbeğinin atasözü olduğu düşünülmektedir: -

Töbe demesi kolay. Demesine deyeyim, deyince ne olacak? Bunu bilebilin **mi? Ben bilemiyorum işte** .

1

Salih onun duymamasını ister gibi konuştu: -Küfür dağı çatlatırmış. -Ne dedin, ne dedin? -Heç... Birşey demedim.

Amma diyeyim: İç de şu kahveyi git burdan. Gelme bir daha da **Allasen**

.. (s. 80) KÜÇÜK AĞA ROMANINDA YER ALAN DEYİMLER Romanda tekrarlarıyla birlikte 224 deyim tespit edilmiştir. Romanda yer alan deyimler ve deyimlerin kullanım sıklıkları şöyledir: adı gibi bilmek 3 ana baba günü 1 adı gibi güvenmek 1 Arap saçına dönmek 1 ağzını açık bırakmak 1 avucuna düşmek 1 ağzı bir karış açık 1 avucunun içinde 1 ağzını iki karış açık bırakmak 1 ayağını kesmek 1 ağzı sulanmak 1 ayakta tutmak 3 ağzından kapmak 1 ayakta kalmak 2 ağzını toplamak 1 ayın ön dördü gibi 1 akan sular durmak 1 bana mısın dememek 1 akli başında olmak 1 baş döndürücü 1 aklına koymak 1 baş kaldırmak 2 allem

etmek kallem etmek 1 başı dönmek 1 bel bağlamak 2 belini bükme 1 belini doğrultmak 1 bir ayağı çukurda olmak 1 bit yeniği olmak 2 boyun eğmek 6 burnu büyüme 2 burnunda tütme 2 burnunu sokmak 2 cirit atmak 1 çam devirmek 1 çene çalmak 2 çileden çıkarmak 7 dağları devirmek 1 damarı tutmak 1 damdan düşer gibi 2 defterden silmek 1 derisini yüzmek 1 diken üstünde olmak 1 iğne üstünde oturmak 1 dikiş tutturamamak 1 dile kolay 1 dilinden düşürmemek 1 dilini eşek arısı soksun 1 dilini yutmak 1 diş gıcırdatmak 1 dişe dokunur 1 dişini tırnağına takmak 1 dört başı tamam 1 dört elle sarılmak 1 düşüp kalkmak 3 eğri oturup, doğru konuşmak 2 ekmeğine yağ sürmek 1 ekmek aslanın ağzında 1 el koymak 1 eli böğründe kalmak 1 eli kolu bağlı olmak 8 elifi görse mertek sanmak 1 elinden gelmek 12 elinden tutmak 1 elini kolunu sallayarak 2 ortada fol yok yumurta yok papaza kızıp oruç bozmak 1 göbeği beraber kesilmek 1 göz açıp kapayana kadar 2 göz yummak 5 göze almak 7 gözünü kan bürümek

1 gözü dönmek 1 gözü ısırmak 1 gözü

20

kesmek 2 gözünü budaktan esirgememek 1 gözünü kırpmadan 4 gözünü yummadan 1 har vurup harman savurmak

1 içi içine sığmamak 3 içi içini yemek 2 içine kurt düşmek 1

14

iki kere iki dört etmek

1 ince eleyip sık dokumak 1 inceldiği yerden kopmak 1 ipi koparmak 2

5

ipin ucunu kaçırmak 1 ipten kazıktan kurtulmak 1 kabına sığmamak 3 kan kusmak 1 kapanın elinde kalmak 1 kapı aralamak 1 kapıya dayanmak 1 kazık çakmak 1 kılı bile kıpırdamamak 2 kılına (bile) dokunmamak 2 kırk yıl günahkâr bir yıl tövbe kâr 1 kim öle kim kala 1 koltuğu kabarmak 1 kolu kanadı kırılmak 1 köprüyü bırakıp geçit aramak 2 kulağını açmak

1 kulak asmamak 1 kulak kabartmak 1 kulak misafiri olmak 1 kulp takmak 1 kuyruğunu kıstırmak 1

11

küplere binmek 2 naneyi yemek 1 ne karın ağrısıysa 1 ne mal olduğunu bilmek 1 Nuh deyip peygamber dememek 1 ölmek var dönmek yok 1 rahmet okutmak

1 sırt çevirmek 1 sırtını dönmek 1 sırtı yere gelmemek 1 su götürmemek 1

5

su yüzüne çıkmak 1 suratı asık olmak 2 Suratı asılmak 1 Çehresi asılmak 1 taş çıkartmak 2 yukarıdan bakmak 1 tepesine binmek 1 toz kondurmamak 1 tuttuğunu koparmak 1

tüyleri diken diken olmak 2 üç aşağı beş yukarı

18

1 vız gelmek 1 yakasını bırakmamak 2 yangından mal kaçırır gibi 1 yanlış kapı çalmak 1 yaraya merhem olmak 1 yerden göğse kadar 1 yola gelmek 4 yoluna kaya dikmek 1 yüreğini parça parça etmek 1 yürek paralayıcı 3 suratından düşen bin parça olmak 1 yüzünü kara çıkarmak 2 zıvanadan çıkmak 2 Atasözlerinde olduğu gibi kimi deyimlerde de sözcüklerin özgün deyimden farklı olduğu tespit edilmiştir. Her ne kadar deyimlerin sözcükleri değiştirilmiyor olsa da yazarın kaleminde bu söz öbeklerinin de çeşitlendiğini görüyoruz. Aşağıda deyimlerin özgün biçimlerini ve romanda geçtikleri sayfa sayıları verilirken özgün biçimleri değiştirilmiş deyimler içinde yer aldıkları cümlelerle birlikte örneklendirilmiştir. Musa Yaşar Sağlam'ın «biçimsel değişiklikler» olarak beş başlık altında topladığı yerine geçirme, ekleme, eksiltme, yer değiştirim ve bağlam içine yerleştirme (Sağlam, 2004, s. 62-64) biçimlerine göre romanda yer alan deyimler incelendiğinde, deyimlerin daha çok "yerine geçirme" yöntemiyle farklı kullanıldıkları görülmüştür: adı gibi bilmek -

Arkadaşları bırak da adın gibi güvendiğin kimler veya kim, onu söyle, dedi; azıcık şüphelendiğini at bir

1

kenera. (s. 363) ağız açık kalmak

Tevfik bey, Garp Cephesi Kumandanlığına ait, insanın ağızını açık bırakan gizli bilgileri demek Pehlivan'dan alıyordu

1

. (s. 362) dört başı mâmur

Bir yandan Etem bey Ankara'da bir başkumandan muamelesi görüyor, bir yandan da Tevfik bey, yâni Etem beyin kuvvetleri ile Garp Cephesi Kumandanlığının arası açıldıkça açılıyordu. Geçimsizlik dört başı tamam bir sinir harbi haline gelmiş, hatta olaylar, küçümsemeler, hakaretler başlamıştı

1

. (s. 342) gavura kızıp oruç bozmak Salim koltuk değneğine abanmış onu seyrediyordu. Tatlı bir gülümseyişle: - Ülen Salih, harb gördün, darb gördün ya hep eskisi gibi inadcısın. Papaza kızıp oruç

bozmanın âlemi var mı? Üstelik haklı da Ali emmi... - Olsun. Benimki ne inad, ne de kızma.. temiz değilim o kadar. Hadi sen git, Allah kabul etsin

1

... (s. 52) göbeği beraber kesilmek "-Aldırma baba. dur dur, sıkma canını söyleyeyim. Nikoyla benim göbeğim bir kesilmiş galiba. Ben de İstanbul'a gitmeye hazırlanıyorum da ondan güldüm. Niko'ya "oylattı" dediğine göre bana da zirdeli dersin gayri.." (s. 117) gözünü budaktan sakınmamak

Doktor o, delidolu, gözünü budaktan esirgemiyen, en ağır en tehlikeli vazifelere oyuna gider gibi giden, edebini terbiyesini hiç bozmayan Salih'i düşündü

1

: “ Bir söylemeniz de bana uğrayıverse...” (s. 75) gözünü kırpmadan - Hani bir gün Tefvîk bey sana, bizleri göstererek; ben bunlara inanırım, bunlar da benim için

ölümü göze alırlar dediği ya? Doğrudur bu Küçük Ağa. Tefvîk bey de, Etem bey de öl deseler gözümüzü yummadan ölürüz

1

. (s. 352) kırk gün günahkâr bir gün tövbe kâr -

Biliyorum ağa... insan her yaptığına isteye isteye yapmaz. Allah şaşırtmasın bir kere. Bak dinimizde bir lâf var: Kırk yıl günahkâr bir yıl tövbe kâr, derler. İnsan can ve gönülden tövbe deyip doğru yola girdi mi Allah da affeder, kul da

1

. (s. 208) suratı asık olmak

İçerde ses seda kesilmiş, çehreler asılmıştı. Salih etrafına şöyle bir bakarak oturacak yer aradı

1

. (s. 76) yoluna taş koymak Bunlar Devleti-

i Osmaniye'nin ve Muhammed ümmetinin kaderi üzerine kumar oynuyorlar. Meydanı boş sanıp külâh kapma sevdasına düşüyorlar ve halâs yoluna kaya dikeyorlar

1

. (s. 115) yüreği parçalanmak

Ama bu tenekeye kaflet, anlayışsızlık, sevgi yokluğu ve insanın yüreğini parça parça edecek kuruntular yüzünden çok çok güzel, değerli şeyler de atılmıştı

1

. (s. 98) yüzünden düşen bin/yüz/kırk parça olmak Bir gün Salimin kahvesinde Hacı Yusuf'a: “-Hayırola Hacı bey, canın pek sıkkın?..” demişlerdi. Gerçekten de adamın suratından düşen

bin parça olacak gibiydi. Pufıyla pufıyla: “-Sorman hiç... bizim köroğlunun kalbini fena kırdım. Ortada da fol yok yumurta yoktu yahu!.. demişti

1

. (s. 182) Bir deyimde “ekleme” yapıldığı görülmüştür: ağız açık kalmak Haberi veren “iyi yer”in neresi veya kim olduğunu soran da, merak eden de çıkmadı. Zaten

Demirci Sabri ustanın, ağzını iki karış açık bırakan bir hayretle salıverdiği üç eliflik

1

;-Yaaa?..” böyle bir meraka zaman bırakmamıştı. (s. 158) (...) Gözetleyiciler kendi kendilerine “haa, demişler, zâhir bir baskından filan korlarlar!...” Küçük Ağa, Reşit lâfı oraya getirince ağzı bir karış açık, gözleri yusuvarlak: - Pehlivan mı, diye bağırmaktan kendini alamadı.(s. 361) Romanda geçen bir deyimın sözlüklerde yer almadığı görülmüştür: «Aklınızı zora sürmeye gerek yok. Her şey açık. Sağlam ve güvenilir bir şey varken başka yöne gitmeye gerek yok» anlamına gelen: köprüyü bırakıp geçit aramak (s. 164) yapısı tespit edilmiştir. Küçük Ağa romanı kurtuluş mücadelesi içinde Akşehir’de geçen olayları ele aldığı için yazarın seçtiği deyimlerde bu ortamı, savaşı, mücadeleyi yansıtan biçimlerin öne çıktığı görülmektedir: ayakta kalmak, baş kaldırmak, boyun eğmek, çileden çıkmak, diş bilemek, eli kolu bağlı olmak, elinden gelmek, göze almak, gözünü kırpmadan, ölmek var dönmek yoktu, tuttuğunu koparmak, yüreği parçalanmak... 3. SONUÇ Çalışmamızda, ilk baskısı 1963 yılında yayımlanan

Küçük Ağa romanında yer alan atasözü ve deyimler

4

tarama yöntemiyle tespit edilerek, bu söz varlıkları kullanım sıklıkları yönünden incelenmiştir. 373 sayfalık bir romanda 14 atasözünün yer alması, her 26,7 sayfada bir atasözünün; 224 deyimın yer alması ise her 1,6 sayfada bir deyimın kullanıldığını göstermektedir. Çalışmamızda ayrıca,

yazarın Türkçenin söz havuzu içerisinde önemli bir yere sahip olan

2

atasözü ve deyimleri Küçük Ağa romanında

ne ölçüde yansıttığı, dolayısıyla Türkçeye bu bakımdan ne denli hâkim olduğu irdelenerek ortaya

2

konulmuştur. Atasözü ve

deyimleri bu kadar yoğun olarak kullanması Tarık Buğra’nın gerçek anlamlı sözcüklerle anlatılabilecek bir olayı soyut anlama taşıma başarısını da gözler önüne sermektedir. Anlatılması gerekenleri atasözü ve deyim gibi soyut anlamlı söz varlıklarını yoğun olarak kullanarak kaleme alan Tarık Buğra’nın anlam dünyasını ne kadar başarıyla genişlettiğini görmekteyiz. Yalnızca basit sözcük ve söz öbeklerini kullanarak tekrara düşmeyen Tarık Buğra’nın anlatımını deyim ve atasözleriyle süslemesi, Türkçeyi kullanma becerisini ve Türkçenin söz varlığı hazinesinden yararlanabilme becerisini kanıtlamaktadır. Eserde yer alan «Küfür dağı çatlatır» atasözünün ve «Köprüyü bırakıp geçit aramak» deyiminin atasözü ve deyimler sözlüklerine alınmasını önermenin yerinde olacağını düşünüyoruz. Romanda kullanılan her bir atasözü ve deyimın anlatıma incelik, etkileyicilik, akıcılık, derinlik gibi yönlerden katkı sağladığı görülmektedir. Bu sonuç, anlatımı güçlendirmekte atasözü ve deyimlerin önemini bir kez daha öne çıkarmaktadır. Çalışmada ayrıca, Tarık Buğra’nın Türkçenin söz varlığında önemli bir yeri olan atasözü ve deyimleri kullanım sıklığının sayısal verilerle ortaya konulmasıyla yazarın dili kullanmadaki başarısını gözler önüne sermek ve Türk diline katkı sağlamak amaçlanmıştır. KAYNAKÇA Aksan, D. (2015). Türkçenin Sözvarlığı. Ankara: Bilgi Yayınevi. Aksoy, Ö. A. (1991). Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 1 Atasözleri Sözlüğü (6 b.). İstanbul: İnkılâp Kitabevi. Akyalçın, N. (2012a). Türkçemizin İncileri Atasözlerimiz Tanıklı Sözlük. Ankara: Eğiten Kıtâp. Akyalçın, N. (2012b). Türkçemizin Anlamsal Zenginlikleri Deyimlerimiz. Ankara: Eğiten Kitap. Atlı, S. (2019). Dîvânü Lugâti't-Türk'teki Atasözleri Üzerine Yapılan Bir Çalışma: Abdülahad Nûri ve "Atalar

Sözü". Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8(3), 2243-2279. Buğra, T. (1963). Küçük Ağa. İstanbul: Yağmur Yayınları. Hengirmen, M. (2007). Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 2 Deyimler Sözlüğü. Ankara: Engin Yayınevi. İzbudak, V. (1936). Atalar Sözü. İstanbul: Devlet Basımevi. Korkmaz, Z. (1992). Gramer Terimleri Sözlüğü. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları. Parlatur, İ. (2008). Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 2 Deyimler Sözlüğü. Ankara: Yargı Yayınevi. Püsküllüoğlu, A. (2006). Türkçe Deyimler Sözlüğü. Ankara: Arkadaş Yayınları. Sağlam, M. Y. (2004). Atasözleri Kaybolan Kültür Mirasımız. Ankara: Ürün Yayınları. TDK. (2019). Türkçe Sözlük (11 b.). Ankara: TDK Yayınları. Tekin, T. (1998). Orhon Yazıtları Kültigin, Bilge Kağan, Tunyukuk. İstanbul: Simurg Yayınevi.

sources:

1

334 words / 9% - Internet from 04-Oct-2016 12:00AM
issuu.com

2

76 words / 2% - Internet from 24-Feb-2022 12:00AM
acikbilim.yok.gov.tr

3

47 words / 1% - Internet from 28-Nov-2020 12:00AM
dergipark.org.tr

4

24 words / 1% - Internet from 15-Dec-2022 12:00AM
ica.holistence.com

5

16 words / < 1% match - Internet from 04-Oct-2022 12:00AM
acikbilim.yok.gov.tr

6

11 words / < 1% match - Internet from 14-Oct-2022 12:00AM
acikbilim.yok.gov.tr

7

8 words / < 1% match - Internet from 23-Sep-2022 12:00AM
acikbilim.yok.gov.tr

8

14 words / < 1% match - Internet from 21-Mar-2022 12:00AM
dergipark.org.tr

9

10 words / < 1% match - Internet from 27-Mar-2022 12:00AM
dergipark.org.tr

10

13 words / < 1% match - Internet from 25-Mar-2021 12:00AM
docplayer.biz.tr

11

11 words / < 1% match - Internet from 22-Mar-2022 12:00AM
docplayer.biz.tr

12

10 words / < 1% match - Internet from 21-Feb-2022 12:00AM
is.vsfs.cz

13

10 words / < 1% match - Internet from 15-Oct-2022 12:00AM
webupload.gazi.edu.tr

14

9 words / < 1% match - Internet from 04-Jun-2021 12:00AM
acikerisim.sakarya.edu.tr

15

9 words / < 1% match - Internet from 28-Sep-2016 12:00AM
es.scribd.com

16

8 words / < 1% match - Internet from 07-Dec-2021 12:00AM
9lib.net

17

8 words / < 1% match - Publications
[BAĞCI, Rıza. "Türkçe Öğrenen Yabancıların İzledikleri Dizi Filmlerde Deyimlerin Kullanılma Sıklığı", Celal Bayar Üniversitesi, 2013.](#)

18

8 words / < 1% match - Internet from 25-Jul-2022 12:00AM
doczz.biz.tr

19

7 words / < 1% match - Internet from 11-Feb-2020 12:00AM
ratingacademy.com.tr

20

6 words / < 1% match - ProQuest
[Kaya, Kübra. "Türkçe Öğrenen Yabancıların İzledikleri Dizi Filmlerde Deyimlerin Kullanılma Sıklığı", Sakarya Üniversitesi \(Turkey\), 2022](#)

21

6 words / < 1% match - Internet from 14-Nov-2020 12:00AM
archive.org

22

5 words / < 1% match - Internet from 16-Nov-2022 12:00AM
earsiv.kastamonu.edu.tr

23

4 words / < 1% match - Internet from 17-Oct-2021 12:00AM
depo.osmaniye.edu.tr